

Eessõna eestikeelsele tõlkele

Paul Kalanithi raamat on jõuline ja liigutav lugu sellest, kuidas noorukist saab Arst ja Kirurg suure algustähega ning kuidas haigus muudab ta tavaliseks inimeseks.

Olles samas vanuses ja sama eriala esindaja, sai selle raamatu lugemisest ka tähelepanelik tagasisivaatamine oma elule ja õpingutele. Paralleele oli minu jaoks palju. Selles loos on arstiks õppimise teekond antud edasi väga intelligentses vormis, seda eeskätt tänu autori suurele armastusele kirjanduse vastu. Ehk huvitavaim avastus oli arutelu anatoomiaõpingute teemal, kus lahangul inimkeha osadeks lahti võtmine muudab üliõpilase arstiks, sest suhtumine inimkehasse, mida me enamasti võtame kui isenesestmõistetavalt ja veatult töötavat vahendit, muutub drastiliselt. Hiljem pahatihti tõlgendatakse seda ka erialase kalkusena, ehkki see pole nii – lihtsalt vaatenurk sellele, mis meist inimestest tegelikult inimese teeb (ja mis mitte), on meedikutel väga erinev.

Selle loo teise poole sündmuste transformatsioon on sügava sõnumiga. Arstina näed ju iga päev, kuidas inimeludes keeratakse jõuliselt ja tihtipeale jõhkvalt uus lehekülg, ning sageli mõtled, kuidas endal siiani veel nii hästi läheb. Linnas jalutades imestad tihtipeale, kui palju on meie väikeses kodukandis tegelikult ka terveid inimesi. Haiglas (üle) töötades moondub reaalsustaju selles osas märgatavalt. Samas on näha ka autori suhtumise ning tema maailmapildi erilisus, kui ta seisab silmitsi raske ja fataalse haigusega. Siin peitub ka suur sõnum ja juhatus sama olukorra ees seisvatele inimestele. Vähktõvega võitlemine on psüühiline väljakutse, samaväärne füüsilise katsumusega. Ning vaimne tugevus ja lähedaste toetus on see, mis nii raske haiguse korral annab parima tulemuse, olgu siis reaalne elupikkus loetav päevades või aastates. Autori abikaasa järelsõna on selles osas nii lugemist kui selle üle mõtisklemist väga väärt.

Ela olevikus – nüüd ja praegu –, märka ilu enda ümber. Mine seda teed, mida südames armastad. Viibi oma lähedaste keskel nii palju kui vähegi võimalik, hinda neid ja hooli neist. Ja kui sul on soov, unistus või kutsumus, siis julge see täide viia – pigem varem kui hiljem. *Carpe Diem*.

Kahro Tall MD
neurokirurg

Eessõna

Abraham Verghese

Seda kirjutades turgatab mulle pähe, et eessõna sellele raamatule võiks pigem pidada järelsõnaks, sest Paul Kalanithist rääkides pöördub ajataju pea peale. Alustuseks – või ehk lõpetuseks – tuleb öelda, et Pauli õppisin ma tundma alles pärast tema surma. (Palun veidi kannatust.) Ma õppisin teda tundma kõige lähedasemal moel siis, kui ta oli juba olemast lakanud.

Kohtusin temaga Stanfordis ühel mälestusväärsel õhtu-poolikul 2014. aasta veebruari alguses. Ta oli äsja avaldanud New York Timesis arvamust pealkirjaga „Kui palju aega on mulle veel jäänud?“ – essee, mis kutsus esile pead-pööritava reaktsiooni, lugejate vastukaja tulva. Järgmiste päevade jooksul laienes reaktsioon logaritmilisel skaalal. (Olen erialalt nakkushaiguste spetsialist, seetõttu palun andestust, et ma ei kasuta praegu metafoorina sõna *viraalselt*.) Selle järellainetuses palus Paul minult kokkusaamist, et ajada juttu ja küsida nõu kirjandusagente, toimetajate,

kirjastamisprotsessi kohta – tal oli palav soov kirjutada raamat, *see* raamat, seesama, mida te praegu käes hoiate. Meenub päike, mis minu kabineti akna taga kasvava magnooliapuu okstest läbi nõrgus ja järgmist stseeni valgustas: Paul istumas minu vastas, tema ilusad käed täiesti liikumatud, prohvetihabe kasvanud täismõõtmeisse, tumedad silmad mind hindavalt üle mõõtnas. Minu mälestustes uhkab sellest hetkest Vermeeri loomingu hõngu, *camera obscura* teravust. Mäletan, kuidas mõtlesin: *pead seda meeles kandma*, sest minu võrkkestale langev pilt oli hinnaline. Ja ka seepärast, et Pauli diagnoosi valguses sain teadlikuks mitte üksnes tema, vaid ka omaenda surelikkusest.

Tol õhtupoolikul kõnelesime paljust. Paul oli neurokirurgia vanemresident. Tõenäoliselt olid meie teed mingil hetkel ristunud, kuid meile ei meenunud ühtki ühist patsienti. Ta rääkis, et oli Stanfordis õppinud inglise keelt ja bioloogiat ning seejärel kaitsnud magistrikraadi inglise kirjanduses. Vestlesime tema eluaegsest armastusest kirjutamise ja lugemise vastu. Mind rabas, kui kergesti oleks võinud temast saada inglise filoloogia professor – ja tõepoolest, ühel hetkel oma elus näis ta seda teed pidi ka minevat. Ent siis, just nagu tema nimekaim teel Damas-kusesse, tundis ta kutsumust. Paulist sai hoopis arst, kuid selline arst, kes lakkamatult unistas ühel või teisel moel kirjanduse juurde naasmisest. Vahest ehk raamatu kirjutamise vormis. Ühel heal päeval. Ta arvas, et tal on aega küll, ja miks ei pidanuks seda olema? Nüüd aga oli just nimelt aeg see, mida talle nii vähe jäänud oli.

Mäletan Pauli pilklikku leebet naeratust, selles peituvat ulakusenooti, olgugi et tema nägu oli kõhnunud ja otsa jäänud. Ta oli koos vähiga käinud läbi tule, vee ja vasktorude, kuid uus bioloogiline ravimeetod oli andnud häid tulemusi, kinkides talle võimaluse vaadata veidikenegi tulevikku. Paul rääkis, et ülikooliajal uskus ta, et küllap saab temast psühhiaater, ent siis armus neurokirurgiasse. See oli palju rohkemat kui armumine aju peentesse keerukustesse ning palju rohkemat kui rahulolu oma käte treenimisest hämmastavate tegude korda saatmise nimel – see oli armastus ja empaatia nende vastu, kes kannatasid; selle vastu, mida nad pidid üle elama ja mida ta võis nende kannatuste koormasse lisada. Ma ei usu, et kuulsin seda kõike Pauli enda suust; suuremalt jaolt rääkisid mulle sellest iseloomujoonest – kirglikust usust oma töö moraalsesse dimensiooni – minu tudengid, kes olid ühtlasi tema jüngrid. Ja siis me rääkisime tema suremisest.

Pärast kokkusaamist pidasime ühendust meili teel, kuid ei näinud teineteist enam kordagi. Asi polnud ainult selles, et sukeldusin omaenda tähtaegu ja kohustusi täis maailma, vaid tunnetasin vastutust suhtuda lugupidamisega Pauli aega. Oli Pauli teha, kas ta soovib mind näha. Tundsin, et kõige vähem vajas ta sel hetkel kohustust pühenduda uuele sõprusele. Sellegipoolest mõtlesin Pauli ja ka tema naise peale üsna tihti. Tahtsin küsida, kas ta kirjutab. Kas ta leidis selleks aega? Tööga rakkes arstina tuli mul aastate jooksul näha kurja vaeva, et kirjutamiseks aega leida. Tahtsin talle öelda, et kuulus kirjanik, kellele see igavene mure

polnud võõras, lausus mulle kord: „Kui ma oleksin neurokirurg ja teataksin külalistele, et olen sunnitud lahkuma, sest mind ootab kiireloomuline kraniotoomia, ei kostaks keegi sõnakestki. Ent kui ma ütleksin, et pean elutoas viibivate külaliste juurest lahkuma, sest mul tuleb minna teisele korrusele *kirjutama*...“ Mõtlesin, kas Paul oleks seda naljakaks pidanud? Lõppude lõpuks, *tema* võiks ju päriselt öelda, et teda ootab kraniotoomia! See kõlaks usutavalt! Ja siis võiks ta selle asemel minna kirjutama.

Samal ajal kui Paul kirjutas seda raamatut, avaldas ta ajakirja Stanford Medicine aja kontseptsioonile pühendatud erinumbris lühikese ja tähelepanuväärse essee. Ka mina avaldasin selles väljaandes essee, minu kirjutis ilmus kõrvuti tema omaga, kuigi Pauli artiklist sain ma teada alles siis, kui ajakiri mul peos oli. Pauli sõnu lugedes sain heita teise, pikema pilgu asjaolule, millest andis aimu juba tema New York Timesi essee: tema anne oli lihtsalt rabav. Ta oleks võinud kirjutada ükskõik millest ja see oleks mõjunud täpselt samavõrra võimsalt. Aga ta *ei kirjutanud* ükskõik millest – ta kirjutas ajast ja sellest, mida tähendab aeg talle nüüd, haiguse kontekstis. Ja see muutis kõik nii uskumatult liigutavaks.

Ent ühe asja juurde pean tagasi tulema: *see proosa oli unustamatu*. Tema sulepeast voolas puhast kulda.

Lugesin Pauli kirjatükki ikka ja jälle üle, püüdes saada aru, mida ta oli teinud. Kõigepealt kõlas tema tekst nagu muusika. Selles kajas vastu Galway Kinnell, see oli peaaegu nagu proosaluuletus. („Kui see ühel päeval sünnib / leiad

end koos armastatud inimesega / Pont Mirabeau' ühes otsas / kohvikus tsingitud baarileti taga / kus vein seisab lakke haigutavates klaasides...“, kui tsiteerida Kinnelli ridu luuletusest, mida kord kuulsin teda ette kandmas Iowa linna raamatupoes, sealjuures kordagi paberile vaatamata.) Ent selles võis ka tunda hõngu millestki muust, mis pärines ürgvanalt maalt, tsingitud baarilettide eelsest ajastust. Viimaks, paar päeva hiljem taipasin, kui tema essee uuesti ette võtsin: Pauli kirjutamisstiil meenutas mulle Thomas Browne'i oma. Browne kirjutas „Religio Medici“ 1642. aastatele omases proosas, kogu selle arhailises sõnastuses ja vormis. Noore arstina olin sellest raamatust lummatud, haardusin selle külge nagu põllumees, kes püüab kuivendada sood, mille kraavitamisega tema isa hätta jäi. See osutus tuluks ja kuigi tahtsin meelegeitlikult jõuda selle saladuste jälile, viskasin raamatu nõrdinult kõrvale, seejärel haarsin uuesti kätte, teadmata, kas selles leidub üldse midagi minu jaoks, kuid sealseid sõnu hääldades tajusin, et leidub küll. Tundsin, et mul puudub oluline retseptor, mis laseks kirjatähedel laulma hakata, lasta neil edasi anda omaenda tähendust. Raamat jäi mulle läbitungimatuks, ükskõik kui kõvasti ma ka ei püüdnud.

Miks, küsite teie? Miks ma kangekaelselt jätkasin? Keda huvitab „Religio Medici“?

No näete, keda – minu kangelas William Oslerit. Osler oli nüüdisaegse meditsiini isa, mees, kes suri aastal 1919. Ta armastas seda raamatut. Ta hoidis seda oma öökapiil. Ta palus end matta koos „Religio Medici“ eksemplariga. Kogu

hingest püüdes ei saanud ma ikkagi aru, mida Osler selles nägi. Pärast paljusid katseid – ja pärast paari aastakümnet – avanes raamat viimaks minu ees. (Kasuks tuli ka uuemas väljaandes kasutatud tänapäevane kirjaviis.) Avastasin, et nõks seisnes raamatu valju häälega lugemises, mis muutis rütmi möödapääsmatult äratuntavaks: „Me kanname endas imesid, mida me otsime enese teadmata; meis on olemas kogu Aafrika ja kõik tema imeasjad; me oleme see söakas ja seiklushimuline osa loodusest, mida see, kes targalt uurib, saab tundma kompendiumist, aga teised kaevavad kildhaaval välja lõputust hulgast köidetest.“ Kui jõuate Pauli raamatu viimase lõiguni, lugege seda valju häälega ja te kuulete sedasama pikka lauset, sedasama rütmi, millele tahaksite jalaga takti kaasa lüüa ... ent nagu Browne'i puhul, te lihtsalt ei taba seda ära. Paul, nagu mulle selgeks sai, oli Browne'i taaskehastus. (Või arvestades, et tulevik on meie illusioon, ehk oli Browne Kalanithi taaskehastus. Jah, see on üks peadpööriv värk.)

Ja siis Paul suri. Osalesin tema mälestusteenistusel Stanfordi kirikus selle suurejoonelises saalis, kuhu lähen sageli siis, kui see on tühi, et istuda ja imetleda valgust, vaikust, ja kust leian alati turgutust. Saal oli rahvast puupüsti täis. Istusin kaugemal äärel, kuulates järjestikuseid liigutavaid ja vahetevahel ka käredivõitu lugusid tema lähimatelt sõpradelt, hingekarjaselt ja vennalt. Jah, Paul oli läinud, aga veidral kombel tundsin, et õpin teda tundma rohkem kui kohutumisel minu kontoris, rohkem kui paari tema kirjutatud esse kaudu. Ta hakkas võtma kuju lugudes, mida jutustati

Stanfordi memoriaalkirikus katedraali kummuva kupli all, sobilikus kohas meenutamaks meest, kelle keha oli maa-mullas, ent kes sellele vaatamata oli nii ilmselgelt *elus*. Ta võttis kaju oma kenas naises ja pisikeses tütres, leinavates vanemates ja õdedes-vendades, suures hulgas sõprades, kolleegides ja endistes patsientides, kes seda saali täitsid; ta oli kohal ka hiljem, vabas õhus peetud peietel, kuhu tuli kokku tohutu hulk inimesi. Märkasin nägusid, mis olid nii rahulikud ja naeratavad, nagu oleksid nad kirikus olnud tunnistajaks millelegi sügavalt kaunile. Ehk oli mu enda nägu samasugune; olime leidnud mõtte teenistuse rituaalis, järelehüüete rituaalis, ühistes pisarates. Oma tähendus oli ka peietel, kus me kustutasime oma janu, pakkusime toitu oma kehale ja vestlesime võhivõõrastega, kellega sidus meid tihedalt Paul.

Ent alles siis, kaks kuud pärast Pauli surma, kui mulle saabusid leheküljed, mida te praegu oma käes hoiate, tundsin, et olen temaga viimaks tuttavaks saanud, õppinud teda tundma paremini kui siis, kui mul oleks olnud õnne nimetada teda oma sõbraks. Pärast seda, kui olin lugenud läbi raamatu, millega teie alles algust teete, tunnistan, et tundsin end küündimatuna: kirjutises oli selline ausus, selline tõde, mis lõi mul hinge kinni.

Seadke end valmis. Seadke end sisse. Vaadake, milline näeb välja vaprus. Vaadake, kui palju söakust nõuab ise-enese sellisel viisil paljastamine. Ent kõigepealt vaadake, mida tähendab edasi elada, mida tähendab mõjutada sõnade kaudu sügavalt teiste inimeste elusid ka siis, kui sa

ise oled juba ammuilma kadunud. Asünkroonse kommunikatsiooni maailmas, kus me nii sageli oleme uppunud oma ekraanidesse, silmad kleepunud meie käes sumisevate neljakandiliste seadmete külge, kus meie tähelepanu on hõlmanud üürrike tühi-tähi – tehke paus ja astuge dialoogi minu noore lahkunud kolleegiga, kes on nüüd eatu ja elab meie mälestustes. Kuulake Pauli. Kuulake tema sõnade vahelistes vaikushetkedes, mida on teil talle vastuks öelda. Selles peitubki tema sõnum. Mina leidsin selle üles. Loodan, et teiegi leiate. See on and. Aga nüüd laskem rääkida Paulil endal.

Sissejuhatus

Lappasin läbi kompuutertomograafi piltide ja diagnoos paistis ilmselge: kopsud olid täis loendamatul arvul kasvaja- ja selgroog deformeerunud, terve maksasagar hävinud. Vähk, ulatuslike metastaasidega. Olin neurokirurgia resident, kellel oli algamas viimane õpinguaasta. Viimase kuue aasta jooksul olin uurinud hunnikute kaupa sedalaadi pilte, otsides õhkõrna võimalust, et mõne protseduuri abil patsiendi olukorda parandada. Ent need pildid olid teistsugused: need olid tehtud minust endast.

Ma ei viibinud radioloogiakabinetis, seljas kirurgiriided ja valge kittel. Kandsin patsiendisärki, olin köidetud tilguti- ja külge ja vaatasin neid pilte arvutist, mille öde oli mu palatisse jätnud; sealsamas kõrval oli mu naine, sisehaiguste arst Lucy. Käisin uuesti läbi kõik seeriad: kopsuaken, luuaken, maksaaken, kerisin ülalt alla, siis vasakult paremale, siis eest taha, täpselt nii, nagu mind oli õpetatud, justkui oleksin veel võinud leida midagi, mis muudaks diagnoosi.

Lamasime üheskoos haiglavoodil.

Lucy, vaikselt, nagu loeks ette stsenaariumi: „Mis sa arvad, kas on mingisugunegi võimalus, et see on midagi muud?“

„Ei,“ vastasin.

Kallistasime teineteist kõvasti nagu noored armastajad. Viimase aasta jooksul olime mõlemad kahtlustanud, et minu sees kasvab vähk, kuid keeldunud seda uskumast ja isegi arutamast.

Umbes kuus kuud tagasi hakkas mu kehakaal langema ja mind painas metsik seljavalu. Hommikuti riidesse pannes tõmbus pannal püksirihmas koomale ühe, seejärel kahe augu võrra. Läksin oma perearsti juurde, kelleks oli kunagine kursuseõde Stanfordis. Tema vend, neurokirurgia resident, oli pärast ägeda infektsiooni sümptomite ignoreerimist ootamatult surnud ja nüüd hoidis kursuseõde mu tervisel emalikul pilgul silma peal. Kohale jõudes leidsin kabinetist eest siiski ühe teise arsti – kursusekaaslane oli emapuhkusel.

Külmal läbivaatuslaual, seljas õhuke sinine patsiendisärk, kirjeldasin talle sümptomeid. „Juhul kui see oleks lõpueksami küsimus,“ ütlesin ma, „35-aastase seletamatu kaalulanguse ja äsja ilmnunud seljavaluga patsiendi kohta, oleks ilmselge vastus vähk. Aga vahest teen ma lihtsalt üleliia tööd. Ma ei tea. Tahaksin kindluse mõttes käia MRTs.“

„Minu arvates peaksime alustama röntgenist,“ lausus ta. Seljavalu uuringud magnetresonantstomograafis on kallid ja asjatud skaneeringud olid hiljuti saanud peamiseks riiklikuks sihtmärgiks kulude kokkuhoiul. Ent skaneeringu

väärtus sõltub ka sellest, mida sa otsid: röntgen osutub vähi puhul enamasti kasutuks. MRT tellimine sedavõrd varajases staadiumis on paljude arstide jaoks siiski ilmselge jumalavallatus. Ta jätkas: „Röntgeni tundlikkus ei ole küll piisavalt hea, aga arukas on sellest alustada.“

„Mis oleks, kui teeks hoopis spondüloosi kahtlusega röntgeni – see võib olla hoopis tõenäolisem valu allikas?“

Seinapeeglist võisin näha teda guugeldamas.

„Lüliskaare murd esineb kuni viiel protsendil inimestest ja on noortel sagedane seljavalu põhjus.“

„Hea küll, tellin selle ära.“

„Aitäh,“ ütlesin.

Miks olin kirurgikitis nii käskiv, kuid patsiendisärgis nii alandlik? Teadsin seljavalust rohkem kui tema – pool minu neurokirurgikoolitusest hõlmas lülisamba patoloogiad. Äkki *ikkagi oli* spondüloos tõenäolisem. See mõjutas märkimisväärset osa noortest täiskasvanutest – ja vähk lülisambas kolmekümnendates? Selle tõenäosus ei saanud olla suurem kui üks kümnest tuhandest. Isegi sada korda sagedasemana oleks see endiselt vähem tavaline kui spondüloos. Äkki ma lihtsalt paanitsesin ilmaasjata.

Röntgen nägi välja normaalne. Kandsime sümptomid raske töö ja vananeva keha arvele, panime kirja uue vastuvõtuoja ja ma läksin tagasi, tegelema tolle päeva viimase juhtumiga. Kaalukaotus aeglustus ja seljavalu muutus talutavaks. Priske annus ibuprofeeni aitas päeva õhtusse saata ja lõppude lõpuks ei olnud neid kurnavaid, 14-tunniseid tööpäevi jäänud enam palju. Minu teekond arstitudengist

neurokirurgia õppejõuks oli peaaegu käidud: pärast kümnet aastat halastamatut õppimist olin meelegiotsustanud vastu pidada järgmised 15 kuud residentuuri lõpuni. Olin ära teeninud vanemate kolleegide lugupidamise, võitnud mainekaid riiklikke auhindu ja mulle saabus tööpakkumisi mitmelt suurelt ülikoolilt. Minu juhendaja Stanfordis oli hiljuti mind enda juurde kutsunud ja öelnud: „Paul, minu meelest oled sa number üks kandidaat igale töökohale, mida iganes sa tahad. Lihtsalt teadmiseks: homme alustame otsinguid, et leida õppejõu kohale kedagi sinu taolist. Ei mingeid lubadusi, aga see on asi, mida sa peaksid kaaluma.“

36-aastaselt olin jõudnud tippu; minu silme ees paisis töötatud maa Gileadist Jeeriko ja Vahemereni. Nägin juba vaimusilmas merel kena katamaraani, kus Lucy, meie hüpoteetilised lapsed ja mina oma nädalalõppe vedame. Tundsin pinget seljas järele andmas, sest töögraafik lõdvenes ja elukorraldus muutus sujuvamaks. Nägin viimaks iseend saamas abikaasaks, kelleks olin lubanud olla.

Seejärel, paar nädalat hiljem, algasid rängad valuhood rinnus. Olin ma tööl millegi vastu põrganud? Ribisse kuidagimoodi mõra löönud? Mõnel ööl ärkasin läbimärgade linade vahel higist nõretades. Kaal hakkas uuest langema, seekord kiiremini, 80 kilolt 65 kiloni. Välja kujunes katkematu köha. Enam polnud erilist kahtlust. Ühel laupäeva pärastlõunal pikutasime Lucyga San Franciscos Doloresse pargis päikesepaiste käes, oodates kohtumist tema õega. Lucy heitis pilgu minu telefoni ekraanile, kus paistsid mediti-

siinilise andmebaasi otsingu tulemused: „vähi esinemis-
sagedus 30–40-aastaste seas“.

„Misasja?“ küsis ta. „Ma ei uskunud, et sa tõepoolest
selle pärast muretsed.“

Ma ei vastanud. Ma ei teadnud, mida öelda.

„Tahad sa sellest rääkida?“ küsis ta.

Lucy oli rööpast väljas, sest oli samuti selle pärast
muretsenud. Ta oli rööpast väljas, sest ma polnud talle sel-
lest rääkinud. Ta oli rööpast väljas, sest olin talle lubanud
ühtmoodi elu, aga andnud hoopis teistsuguse.

„Kas sa võiksid palun öelda, miks sa mind ei usalda?“
küsis ta.

Lülitasin telefoni välja. „Lähme ostame jäätist,“ pakkusin.